

Klára HABARTOVÁ

Finanční zajištění židovských uprchlíků v době první světové války v Čechách

„V tomto roce dostali jsme „příjemnou“ návštěvu. Přijeli k nám židovští vystěhovalci z evakuovaného území Haliče ve značném počtu a umístění byli v tu a tam uprázdněných místnostech. Byli nečistí a plní vší. Nepracovali a žili jen z podpory. Později, když se trochu poohlédli, začali mnozí obchodovati – jak se dalo a se vším! Koupím, prodám!“¹

Takto jsou popsáni židovští uprchlíci z Haliče a Bukoviny umístění v jedné z uprchlických obcí v Čechách v období první světové války, jejichž pobyt finančně zajišťovala habsburská monarchie prostřednictvím svých politických úřadů. Údaje o výši finančních částek, které vynaložil stát za veškerou péči o uprchlíky, kteří byli ubytováni ve vnitrozemí monarchie, se v pramenech zachovaly pouze v torzovitých dokladech především na úrovni okresních úřadů a nelze z nich vytvořit ucelený obraz. Proto jsem se v následujícím příspěvku zaměřila na popis jednotlivých aspektů uprchlické péče finančně zajištěné rakousko-uherskou monarchií.

Po celou dobu první světové války vyvolávaly frontové boje rozsáhlou migraci civilního obyvatelstva. Hned od prvního týdne války byli haličští a bukovinští Židé, kteří žili v oblastech východní fronty, mezi těmi civilisty, kteří museli opustit své domovy. Masový útěk židovských uprchlíků probíhal z chudých oblastí východní Haliče a Bukoviny, kde se střetávaly ruské a rakousko-uherské armády. Největší vlny uprchlíků proudily z této oblasti do vnitrozemí habsburské monarchie dvěma směry. Jihozápadní cestou přes Uhry do Vídně a severozápadní cestou přes Přemyšl a Krakov² na Moravu, do Čech a Rakouska utíkaly jednotlivé rodiny z vyšších židovských vrstev, které směřovaly přes Uhry hlavně do Vídně. Později prchali chudí obyvatelé Haliče a Bukoviny pěšky nebo na povozech, často jen s několika osobními věcmi v rancích na zádech. Na základě nařízení státních insti-

¹ Státní okresní archiv (dále SOKA) Pardubice, Archiv města (dále AM) Holice, inv. č. 147, Kronika města Holic.

² U místních názvů používám vžitý český název, v ostatních případech vycházím z forem místních názvů v daném pramenu.

tucí a za účasti armády pak odjížděli z velkých měst hromadnými vlakovými transporty do vnitrozemí monarchie přes jihozápadní Halič a Slezsko především na Moravu.³ Pro uprchlíky jednotlivých národností a náboženského vyznání byly stanoveny uprchlické tábory a oblasti tzv. uprchlických obcí, kam byli uprchlíci při své cestě instradováni. Po prohlídkách a evidenci v tzv. perlustračních stanicích na Moravě byli uprchlíci přihlášení ústřednímu dopravnímu vedení k dopravě do určených uprchlických táborů nebo uprchlických obcí⁴ v Dolních Rakousích, Horních Rakousích, Štýrsku, Čechách, na Moravě, v Solnohradsku a Slezsku.⁵

Informace o příjezdech uprchlických transportů, které přijížděly v jednotlivých uprchlických vlnách v rozmezí let 1914–1917 do vnitrozemí monarchie, byly s uvedením národnosti a počtu osob telegraficky oznamovány danému okresnímu hejtmanství. Uprchlíci, kteří přijeli hromadnými transporty na místo určení, byli vzati uprchlickými úřady⁶ ihned do tzv. státní uprchlické podpory.⁷ V období září až října 1914 vznikly na Moravě tři velké uprchlické tábory, a to v Mikulově, Kojetíně a Pohořelicích, jejichž mnohatisícové kapacity byly začátkem listopadu 1914 naplněny. Po přeplnění těchto azylových táborů byli další přicházející uprchlíci transportováni do Čech. Již na počátku roku 1915 žilo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku podle odhadů přibližně 125 tisíc židovských uprchlíků.⁸

„Dalším příznakem války byli haličští uprchlíci. Tito byli ponejvíce židé, jichž v roce 1915 přišlo do Janovic několik rodin. Vyznačovali se velikou špinou, jak v jejich rodinách, tak i v jejich obleku. Typické postavy židů v jejich dlouhých špinavých kaftanech sahajících až na paty a s tzv. pejzy, účesem to nakudrnacených vlasů to vpředu až přes uši sahajících, ploužili se ulicemi našeho města. Lidé tito, třeba politování hodní, nevzbuzovali valné důvěry, občanstvo se jim jednak z obavy před udavačstvím, jednak vzhledem k jejich nečistotě, vyhýbalo, a tak styk jejich omezoval se ponejvíce jen na jejich místní souvěrce, kteří jim pobyt u nás umožňovali. Váleční uprchlíci mimožidovští, ať již z Haliče, nebo Bukoviny, těšili se již ví-

³ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka*, Praha 2001, s. 72–120; Martin GILBERT, *Židé ve 20. století*, Praha 2003, s. 66 nn.

⁴ Uprchlickými obcemi se po celou dobu války rozuměla jednotlivá města a obce v Předlitavsku, ve kterých byli umístěni váleční uprchlíci. Uprchlické tábory, nazývané také barákové tábory, azylové tábory nebo uprchlické osady, byla místa, kde byla pro uprchlíky v počtech deseti tisíců a výše zajištěna pod dohledem Státní barákové správy veškerá péče, tj. hromadné ubytování uprchlíků v dřevěných barácích, společné stravování, lékařská péče, školky a školy pro uprchlické děti, pracovní dílny pro uprchlíky atd.

⁵ Viz Klára HABARTOVÁ, *Židovští uprchlíci z Haliče a Bukoviny ve východních Čechách během první světové války*, Pardubice 2005 (nepublikovaná diplomová práce); Táž, *Jewish Refugees from Galicia and Bukovina in East Bohemia during World War I in Light of the Documents of the State Administration*, *Judaica Bohemiae* XLIII, 2008, s. 139–166.

⁶ Uprchlickými úřady byly politické úřady dané oblasti, mající za úkol péči o uprchlíky.

⁷ SOkA Svitavy, Okresní úřad (dále OÚ) Moravská Třebová, inv. č. 17, kart. 33, praes. spisy, 12 přípisů dohledů nad uprchlíky 1915–1917.

⁸ Jitka CHMELÍKOVÁ, *Osudy chebských Židů*, Cheb 2000, s. 52 nn.

*ce sympatiím a mnohým uděl jejich soucitu byl všelijak usnadňován, neboť mnozí za tragických okolností museli domov svůj opustiti.*⁹

Státní péče

Pro uprchlíky bez rozdílu národnosti a vyznání umístěných ve vnitrozemí monarchie byla velmi důležitá státní péče. Na základě jednotlivých vládních nařízení a vyhlášek byly uprchlíkům pro pobyt určeny jednotlivé uprchlické obce, ve kterých jim byla vyplácena státní vyživovací podpora. Ta byla nařízením již v říjnu 1914 stanovena na osobu a den ve výši 70 haléřů. Do konce války byla vyživovací podpora navýšena ještě několikrát, ale nikdy nedosahovala skutečných nákladů na živobytí.¹⁰

Nárok na uprchlickou podporu vznikal okamžikem příjezdu do přikázaného místa pobytu a byl platný pouze tehdy, pokud se uprchlík zdržoval v místě, které mu bylo úředně přikázáno. Podpora byla uprchlíkům vyplácena jednou týdně na základě osobních dokladů a tzv. evidenčních listů uprchlíků, ve kterých se uvádělo jméno uprchlíka, jméno manželky a dětí a do nichž byly zaznamenávány údaje týkající se výplat vyživovací podpory a údaje týkající se nákladů na jejich ubytování. Poté, co byla na místě přijata přísaha a prohlášení uprchlíka o jeho nemajetnosti a byl poučen o ztrátách jakýchkoliv nároků na uprchlickou péči při změně pobytu, mu byla vyplácena uprchlická podpora dopředu na sedm nebo čtrnáct dní, vždy podle předpisů zemského politického úřadu. Další výplaty uprchlické podpory měly být ze zodpovědnosti uprchlického úřadu přeneseny na obecní představenstva, stávající pomocná komitě nebo jiná spolehlivá místa. Tato místa oznamovala jmenovitě každou změnu ve stavu uprchlíků, jejich vyloučení z uprchlické péče, přesídlení uprchlíků, návrat do domoviny, uprchlickému úřadu k pozměnění v místním a zemském katastru.¹¹

Vyplácení uprchlické podpory se řídilo mnoha předpisy. Nárok na státní uprchlickou podporu měli především nemajetní rakouští státní příslušníci, kteří byli následkem válečných událostí přinuceni opustit své bydliště a kteří byli příslušní do obce válečného území a toho času nemajetní. Bylo lhostejné, zda opustili své bydliště z vlastní vůle, nebo byli evakuováni příkazem vojenského, popřípadě civilního úřadu. Uprchlíci byli také poučeni o povinnosti nahlásit příjem pevného služného, vlastnictví dostatečných hmotných prostředků, kvůli kterým nemohli být považováni za nemajetné.¹²

⁹ SOkA Klatovy, AM Janovice nad Úhlavou, Paměti města Janovic nad Úhlavou 1914–1918, bez inv. č.

¹⁰ Beatrix HOFFMANN-HOLTER, „Abreisendmachung“. *Jüdische Kriegsflüchtlinge in Wien 1914 bis 1923*, Wien – Köln – Weimar 1995, s. 48.

¹¹ SOkA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1 291, Uprchlíci.

¹² SOkA Náchod, AM Nové Město nad Metují, inv. č. 862, kart. 75, Uprchlíci – evidence, ubytování 1917–1918.

Uprchlíci, kteří přijeli do jedné ze jmenovaných perlustračních stanic vlaky dle jízdního řádu jako jednotliví cestující a kteří se sami hlásili u perlustrační komise jako nemajetní uprchlíci, popřípadě od perlustračních orgánů byli jako takoví zjištěni, byli připojeni buď k nejbližšímu hromadnému transportu odcházejícímu do některého uprchlického tábora, nebo přiděleni do uprchlické obce přicházející dle národnosti a vyznání uprchlíka v úvahu. Uprchlíci, kteří cestovali jednotlivě a neprošli žádnou perlustrační stanicí a po příjezdu se u politického okresního úřadu přihlásili jako nemajetní, byli úřadem pověřeným uprchlickou péčí na svou žádost přijati do uprchlické podpory. Osoby vyššího stavu a majetní uprchlíci si mohli podle své vlastní vůle určit místo pobytu, kromě Vídně, která byla uprchlíky přeplněna již v prosinci roku 1914. Pražský policejní rajon byl pro další příchody uprchlíků uzavřen od 15. ledna 1915. Povolení ke změně pobytu uprchlíků do obvodu jiného politického okresu uvnitř Čech vydávalo pouze místodržitelské prezídium.

Žádost uprchlíka o změnu pobytu, ve které musel být uveden podstatný důvod, se podávala nejprve na okresní hejtmanství dosavadního pobytu uprchlíka, které ji posoudilo, teprve poté předložilo místodržitelskému prezídiu ke konečnému rozhodnutí. Povolení k přesídlení mimo Čechy bylo oprávněno vydávat pouze ministerstvo vnitra. Povolení k vycestování uprchlíků do ciziny mohlo být uprchlíkům vydáno jen tehdy, pokud prokázali, že v cizině najdou zaopatření u příbuzných nebo že si ho zajistili jiným způsobem; rovněž nesmělo hrozit nebezpečí, že by příslušný stát uprchlíky nepřijal nebo že by byli odvedeni do armády. Později byla jednotlivá opatření k přesídlení uprchlíků změněna, konkretizována a zpřísněna.¹³

Pomocné komitáty

Na základě nařízení zemského místodržitelství z konce roku 1914 byly v každé uprchlické obci zřizovány Pomocné uprchlické komitáty,¹⁴ jejichž úkolem byla péče o uprchlíky v obci umístěné, a to po stránce sociální, kulturní i náboženské. Ve výborech pomocných komitátů měli být vedle starosty obce zastoupeni způsobili členové obecního zastupitelstva, pokud možno učitelé nebo duchovní správci. Ve většině případů to však byli představitelé a členové místních židovských náboženských obcí a členky místních dobročinných organizací. Členové komitátů nepobírali žádnou finanční odměnu.¹⁵

„Dne¹⁶ hlásil pan adjunkt buštěhradské dráhy z kladenského nádraží telefonicky panu starostovi israelské náboženské obce v Kladně, že během dopoledne

¹³ SOkA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1 291, Uprchlíci.

¹⁴ Pro Pomocná uprchlická komitáta byly používány i jiné názvy, jako Okresní pomocný výbor pro uprchlíky, Komitáta pro péči o válečné vystěhovalce apod.

¹⁵ SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 92, sign. 13/I, Polští uprchlíci 1914–1918.

¹⁶ Datum není doplněno.

projede nádražím kladenským asi 1 700 uprchlíků, kteří potřebují občerstvení a pokrmy. Pan starosta Siegfried Löwner za pomoci několika příslušníků israelské obce, dam a slečen, hleděl, aby v krátké době dal dopravit na nádraží hlavně chleba. Asi třicet pánů a slečen očekávalo na nádraží pak hlášený vlak. Ochoťně propůjčili členové Červeného kříže kladenského zejména paní předsedová a pan Kaftan své služby dobročinnému úkolu (...)

*(...)Vlak vjel do stanice. Měl asi 52 vozy. V každém vtěsnáno bylo 40–50 lidí různého stáří a pohlaví. Všichni vysílení a hladoví trhali podávaný chléb přímo z rukou. Žádný, kdož se zúčastnil obsluhy, nezapomene jistě do své smrti obrazy hrůzy a bídy, jež vystěhovalci poskytovali. Od onoho dne opakovaly se téměř denně tyto výjevy. Téměř všichni příslušníci naší obce byli ve dne a v noci v ustavičné činnosti (...)*¹⁷

Výbory pro péči o vystěhovalce se měly starat o to, aby ubytování uprchlíků bylo dostatečně zdravé a čisté. Také se jim mělo dostat potřebného množství lůžek a slámků s příkrývkami, šatstva, prádla a jiných nejnnutnějších potřeb. Četnické stanice byly pověřeny, aby potřeby uprchlíků pravidelně sepisovaly. Na základě těchto seznamů pro ně byly opatřeny potřebné věci. Uprchlíci neměli trpět hladem a měla jim být poskytnuta možnost nákupu, zejména mouky, chleba, brambor, vajec a mléka. Nedovolené potulování vystěhovalců od obce k obci, nakupování nepřiměřených zásob potravin a jiných věcí, kšeftování, umělé vyháňení cen drůbeže a jiných potravin nebylo vystěhovalcům pod pohrůžkou odebrání státní uprchlické podpory trpěno. Dalším úkolem pomocných komitét bylo zajištění lékařské pomoci, zvýšená pozornost byla uprchlíkům věnována při každém podezření na nakažlivé nemoci. Děti školou povinné měly pravidelně navštěvovat školní vyučování. A protože byli vystěhovalci většinou židovského náboženství, byly místní židovské náboženské obce také požádány, aby byly „*nápomocny k dosažení kulturního a náboženského cíle*“.¹⁸

Dobročinné organizace

Významnou, především finanční pomoc uprchlíkům poskytovaly hlavně místní dobročinné organizace a dále židovské nadace jako například Zentralkomitee für Flüchtlinge aus Galizien und Bukovina Prag, Hilfskomitee für jüdische Flüchtlinge Prag a Israelitische Allianz zu Wien. Mezinárodní židovské organizace American Jewish Committee, Austro-Hungarian Relief Society v New Yorku, Austrian Immigrant Society a Ukrainian National Alliance se kromě pravidelné finanční podpory snažily vyhledávat příbuzné uprchlíků. Pomoc zahraničních židovských

¹⁷ Archiv Židovského muzea v Praze (dále AŽMP), Židovská náboženská obec (dále ŽNO) Kladno, inv. č. 13 392/VI, Pomocný odbor pro haličské uprchlíky, protokol schůzi 1914–1917.

¹⁸ SOKA Náchod, AM Nové Město nad Metují, inv. č. 862, kart. 75, Uprchlíci – evidence, vyúčtování 1914–1918.

organizací byla nedocenitelná, protože finanční možnosti židovských pomocných nadací a výborů byly v Praze vyčerpány již v prosinci 1914.¹⁹

Ubytování a ošacení

Již 2. srpna 1914 nařídilo místodržitelství pro České království prostřednictvím okresních hejtmánství, aby bylo ihned zjištěno, ve kterých obcích se nalézají vhodné místnosti k ubytování osob, které byly kvůli válečným událostem donuceny odejít ze svého domova. Na základě zjištěných údajů byly pro jednotlivé obce určeny počty uprchlíků k umístění. Po příjezdu byli uprchlíci nejprve ubytováni ve velkých prostorách, kterými byly školní třídy, hostinské sály nebo tovární haly. Teprve pak byli uprchlíci rozmístěni do všech možných volných prostor a místností, které jim byli místní úřady a obyvatelé schopni a ochotni za finanční náhradu poskytnout. Výnosem místodržitelského prezidia byla nařízena různá zdravotní opatření při ubytování uprchlíků. Byty, ve kterých byli uprchlíci ubytováni, měly být světlé a vzdušné. Uprchlíci měli mít slamníky a přikrývky a místnosti, ve kterých spali, neměly být přeplněné. Přesto ubytování mnohdy neodpovídalo základním hygienickým podmínkám. Uprchlíci byli ubytováni v malých, tmavých nebo vlhkých místnostech, často několik rodin v jedné místnosti najednou. Na okresní hejtmánství přicházely často stížnosti, že haličtí uprchlíci nedodržují ani nejnужnější pravidla čistoty. Obecním úřadům byla proto zaslána vyhláška o dodržování čistoty, která měla být dána uprchlíkům na vědomí, a současně měl být stanoven starostou dané obce dozorce nad udržováním čistoty. Ti uprchlíci, kteří by byli přistiženi při porušování základních hygienických pravidel, měli být ubytováni do takových prostor, které by odpovídaly jejich smyslu pro čistotu. Podstatná byla také požární bezpečnost. Uprchlíci používali otevřené světlo, a pokud byla sláma rozházená po zemi, bylo nebezpečí požáru velmi vysoké.²⁰

„Poláci a hlavně polští židé jsou známí svojí netečností k nepořádku, ale to, co jsme v jejich bytech spatřili, vymykalo se každé představě. S hrůzou jsem do nich vstupoval a ještě s větší hrůzou je opouštěl. Jak prasácky dovede polský žid bydlit, to nelze vylíčit, to nutno vidět. Po zemi bylo vidět rozestavěné nádobí, v kalužích špinavé vody, vše ubedněno, aby byl zápach větší, na židlích nebo na haldách hadrů jednotliví členové rodiny s rukama založenýma, starci s modlitebními remínky, záchod obvykle vykonávali v jednom koutě světnice. Několikrát byli napomenuti, jak majitelé domů, tak obecními správami, však marně.“²¹

Prostřednictvím pomocných komitétů obstarával stát nemajetným uprchlíkům ošacení a obuv. Členové jednotlivých komitétů, v některých obcích za pomoci

¹⁹ AŽMP, ŽNO Heřmanův Městec, inv. č. 28 879.

²⁰ SOKA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1 291, Uprchlíci.

²¹ SOKA Klatovy, AM Horažďovice, inv. č. 275, kn. č. K 231, Kronika města Horažďovic 1914–1919.

strážníků, opakovaně sestavovali pro každé roční období seznamy potřebného oblečení a žádané obuvi s uvedením správných velikostí jednotlivých členů uprchlických rodin. Tyto seznamy pak byly místním okresním hejtmanstvím zasílány na Zemský sklad v Praze.²² Po uplynutí určité doby byly do dané uprchlické obce vlakem dovezeny bedny s jednotlivými kusy oděvů a obuví, s příkrývkami, slamníky a polštáři. Dovezené věci byly uprchlíkům bezplatně rozdávány v předem oznámených hodinách a místech proti podpisu a se záznamem do osobních karet uprchlíků. Staré, ale čisté šatstvo bylo uprchlíkům odebráno a odesláno zpět do pražského zemského skladu. Špinavé šatstvo bylo dezinfikováno nebo bylo spolu s poškozenými věcmi zničeno, aby se zabránilo šíření infekčních chorob.²³

Lékařská péče

Jménem okresních hejtmanství byly s jednotlivými lékaři, kteří byli určeni pro ošetřování uprchlíků, sepisovány smlouvy o poskytování lékařských rad a ošetřování válečných uprchlíků, ve kterých byly určeny i ceny za léky schválené Lékařskou komorou království českého. Podobné smlouvy byly sepisovány i s lékárníky. Finanční náklady byly následně lékařům a lékárníkům propláceny prostřednictvím pomocných komitétů ze státních prostředků. Uprchlíci, kteří onemocněli, měli být ošetřováni hlavně ve veřejných všeobecných okresních nemocnicích, kde byla jejich péče hrazena příslušnými okresními hejtmanstvími. V nemocnicích uprchlíci podléhali zvláštní evidenci a úřadům byly hlášeny příčiny jejich hospitalizace. Uprchlíkům bylo po dobu nemocničního ošetření zastaveno vyplácení státní vyživovací podpory.²⁴ V případech ohrožení zdraví měla být uprchlíkům umožněna i zubní lékařská péče, která byla hrazena pouze nemajetným uprchlíkům bez prostředků.²⁵

„Dne 21. 11. 1916 předložil Pomocnému odboru pro haličské uprchlíky v Kladně zubní lékař Dr. Pokorný účet na 36 korun za vyplombování 9 zubů uprchlicím sestrám Evě a Anně Spicové, který byl uhrazen.“²⁶ „Oproti tomu královohradecký pomocný komitét odmítl žádost uprchlíka Isaka Landmana o 110 Korun na opravu zubů své dcery. Opakovaná žádost uprchlíka Isaka Hartensteina z Třebechovic o finanční podporu na nové zuby byla po několikerých zamítnutích nakonec na žádost tohoto komitétu lékařsky přezkoumána a po prohlášení okresního lékaře Dr. Pitschmana, že nové zuby opravdu potřebuje, byl uprchlíkovi pře-

²² SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 91, sign. 13/I, Polští uprchlíci 1914–1918.

²³ AŽMP, ŽNO Hradec Králové, inv. č. 75 274, Kniha protokolů schůzí pomocného výboru pro uprchlíky.

²⁴ SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 89 a 90, sign. 13/1, Polští uprchlíci 1914–1918.

²⁵ AŽMP, ŽNO Hradec Králové, inv. č. 75 274, Kniha protokolů schůzí pomocného výboru pro uprchlíky.

²⁶ AŽMP, ŽNO Kladno, inv. č. 32 491, Pomocný odbor pro haličské uprchlíky, zbytky písemného materiálu 1914–1918.

*dán obnos 120 Korun na vytvoření nových 6 zubů.*²⁷ Především z obav před šířením infekčních chorob byly nařizovány obecními úřady nebo okresními hejtmanstvími pravidelné prohlídky uprchlíků, při nichž lékaři dohlíželi na čistotu uprchlíků a na hygienická opatření při ubytování uprchlíků. Při těchto prohlídkách byla často shledána nečistota bytů a nečistota samotných uprchlíků, jejichž oblečení bylo často špinavé, plné vši a jiných cizopasníků, někde měli uprchlíci a jejich děti svrab.²⁸ Znečištění váleční uprchlíci byli důkladně odvšiveni, oholeni a ostříhání bez ohledu na to, zda proti tomu uprchlice nebo někteří z uprchlíků z rituálních hledisek protestovali. V takových případech bylo očištění provedeno i násilně za intervence policejního zřízení.²⁹ V případech infekčního onemocnění skvrnitým tyfem, spalničkami či spálou byli uprchlíci izolováni, nesměli cestovat a v mnoha případech jim bylo zakázáno navštěvovat město a stýkat se s místním obyvatelstvem. Byli ostříhání a umyti, byla u nich provedena dezinfekce prádla a bytů a nařizována 21denní kontumace. Pokud onemocnělo více uprchlíků najednou, byly zřizovány provizorní infekční nemocnice.³⁰ Dětem uprchlíků měli učitelé se „*šetrou laskavostí*“ věnovat plnou pozornost při osobních prohlídkách, jestli jsou nakaženy šatovou nebo dětskou vši a svrabem. V kladném případě byly takové děti vyloučeny ze školní docházky, prohlédnuty spolu s členy rodiny lékařem a následně byla učiněna dezinfekční opatření.³¹

U zemřelého uprchlíka určil ošetřující lékař, okresní lékař nebo nemocniční ohledač mrtvol příčinu smrti, která byla zapsána do úmrtního listu a matriky zemřelých. Židovští uprchlíci byli pohřbíváni na hřbitovech příslušných židovských náboženských obcí, jen v několika případech byli zemřelí uprchlíci pochováni na centrálním městském hřbitově.³²

Vzdělávání uprchlických dětí

Pro uprchlické děti mělo být zajištěno vyučování nebo jejich pravidelné zaměstnání v místech, kde se usadily jejich rodiny. Na základě usnesení Zemské školní rady v Praze a haličské Zemské školní rady vznikaly pro děti haličských uprchlíků v uprchlických obcích, kde byl vysoký počet uprchlických dětí povin-

²⁷ AŽMP, ŽNO Hradec Králové, inv. č. 75 274, Kniha protokolů schůzí pomocného výboru pro uprchlíky.

²⁸ SOKA Náchod, OÚ Náchod, kart. 90, sign. 13/1, Polští uprchlíci 1914–1918.

²⁹ SOKA Náchod, AM Nové Město nad Metují, inv. č. 862, kart. 75, Uprchlíci – evidence, vyúčtování 1914–1918.

³⁰ SOKA Pardubice, AM Přelouč, inv. č. 718, Chronik oder Memorabilienbuch für die K. Kameralstadt Prelaucz; SOKA Svitavy, AM Jevíčko III, inv. č. 326, kart. 11/6; SOKA Náchod, AM Nové Město nad Metují, inv. č. 862, kart. 75, Uprchlíci – evidence, vyúčtování 1914–1918; SOKA Svitavy, AM Jevíčko III, inv. č. 326, kart. 11/6.

³¹ SOKA Svitavy, Kroniky, Obecná a měšťanská chlapecká škola Polička 1915–1934, Kronika č. 95.

³² NA, Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě (HBMa), Polička, inv. č. 1 630, Matrika zemřelých.

ných školní docházkou, náhradní speciální školy s vyučováním v polském, německém nebo rusínském jazyce.³³ V uprchlických obcích, kde nemohla být zřízena škola, byla pro děti vytvořena zvláštní třída ve veřejné obecné škole. V městech a vesnicích, které byly od takových tříd a škol daleko a kde bylo málo uprchlických dětí, navštěvovaly vyučování s místními žáky. Vyučovací testy a školní knihy ve vyučovacích jazycích dodávalo ředitelství školního knihoskladu v Praze. Ostatní školní potřeby pořizovaly a hradily pomocné komitety.³⁴ Pro výuku náboženství dětí uprchlíků židovského vyznání byli navrhováni domácí židovskou náboženskou obcí učitelé, Židé z řad uprchlíků, které nejprve muselo schválit okresní hejtmanství a ministerstvo kultu a vyučování. Učitelé v uprchlických školách byli sami uprchlíky, kteří měli státní zkoušku a již dříve učili v Haliči a Bukovině. V jejich umístění v uprchlických školách je potvrzovala Zemská školní rada v Praze.³⁵

Sčítání dětí uprchlíků, které byly povinny školní docházkou, prováděli a potřeby vzdělávání dětí zjišťovali okresní školní inspektoři ve spolupráci s politickými úřady a pomocnými komitety. Nejnižší instancí pro dohled nad vyučováním uprchlických dětí byly místní pomocné komitety, dále politické okresní úřady, Zemská školní rada v Praze a Zemská školní rada pro Halič. Úhrady nákladů speciálních škol pro uprchlické děti a náklady na vyučování dětí uprchlíků ve veřejných obecných školách měly být hrazeny především ze soukromých prostředků, k tomuto účelu pomocnými komitety vybraných. Pokud tyto prostředky nestačily, proplácelo ministerstvo vnitra prostřednictvím politických úřadů platy učitelů a doložené nutné výlohy, které vznikly opatřením, zařízením a provozem místností pro výuku.³⁶

Zaměstnávání uprchlíků

Najít vhodné zaměstnání pro uprchlíky bylo velmi složité. Zapojením do pracovní činnosti měli být uprchlíci především odvráceni od myšlenek na přestálé útrapy a ztrátu majetku v Haliči a Bukovině. V barákových táborech i uprchlických obcích se pořádaly kurzy ručních prací, muži se učili plést košíky, ženy a dívky navštěvovaly kurzy šití prádla a šatů, vyšívání nebo zhotovování síťek na vlasy. Surovinu a pracovní pomůcky na vyučování ženských uprchlic státními učitelkami obstarával na státní útraty Ústřední učebný ústav pro ženský průmysl ve Vídni a Ústav pro ženský domácí průmysl ve Vídni.³⁷

O mnoho těžší bylo pro místní úřady najít práci pro uprchlíky ubytované v jednotlivých městech a obcích. Úřady měly k práci vybrat nejprve ty uprchlíky,

³³ SOkA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1 291, Uprchlíci.

³⁴ SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 92, sign. 13/1, Polští uprchlíci 1914–1918.

³⁵ Walter MENTZEL, *Kriegsflüchtlinge in Cisleithanien im Ersten Weltkrieg*, Wien 1997, s. 350.

³⁶ SOkA Náchod, AM Červený Kostelec, kart. 19, sign. II-11-5, Uprchlíci – evidence, vyúčtování 1914–1918.

³⁷ Tamtéž.

kterí se již některému řemeslu, jehož mohlo být využito pro uprchlickou obec a její obyvatele, vyučili v Haliči a Bukovině. K takovým řemeslům patřilo například krejčovství, šití bílého prádla nebo obuvnictví. Uprchlíci byli podle některého domácího obyvatelstva pouze „*banda lenochů a povalečů, která celé dny zevluje po okolí a dostává za to státní podporu*“.³⁸ Okresní hejtmanství proto upozornilo starosty obcí, aby vyzvali veškeré práce schopné uprchlíky, ubytované v jednotlivých obcích zdejšího okresu, aby přijali místo jako dělníci u rolníků. Pokud takovou práci bez udání závažného důvodu odmítli, bylo jim zastaveno vyplácení státní vyživovací podpory, případně byli dopraveni do příslušného uprchlického tábora. Ministerstvo vnitra také kontrolovalo, jak se s vystěhovalci na jejich pracovištích zachází.³⁹ Jejich zaměstnanost byla ale z několika příčin relativně nízká. Židovské uprchlíky nechtěli místní obyvatelé zaměstnat, v oblastech jejich ubytování nebyla volná pracovní místa nebo sami pracovat nechtěli. Někteří pracovali v továrnách, byli pomocníky v hospodářství a v domácnostech nebo se živili zaměstnáním, které provozovali před válkou ve své domovině. O zaměstnávání uprchlíků měly politické okresní úřady pravidelně podávat podrobné zprávy zemskému úřadu, ministerstvu vnitra a ministerstvu veřejných prací.⁴⁰

Problematičtí uprchlíci a vztahy s místními obyvateli

Již 17. listopadu 1914 bylo ve všech novinách vytištěno provolání českého místopředsedy Františka knížete Thun-Hohensteina, který obyvatele Čech, Moravy a Slezska vyzýval k podpoře uprchlíků z Haliče a Bukoviny. Místní dobový tisk apeloval v době prvních příjezdů židovských uprchlíků na místní občany, na jejich lidumilnost a dobročinnost těmito slovy: „*Hleďme k těmto nešťastníkům jako k lidem, kteří zasluhují politování. Vynasnažme se, abychom dokázali skutkem, že dovedeme zmírniti onu neskonalou tragiku osudu, do něhož byli oni uprchlíci uvrženi. Nečiniťme nyní rozdílů mezi vyznáním, tak jako i bída takových rozdílů nečiní.*“⁴¹ Nebylo to jednoduché nejen pro místní katolické obyvatele, ale i pro souvěrce samotných uprchlíků. Židovští uprchlíci byli často velmi ortodoxní, jejich typické kaftany, rituálně upravené vlasy a neochota pít a jíst z nádob, jejichž rituální ryzost nebyla nade vše pochybnost zjištěna, byly často překážkou v dobročinnosti. Přesto se mezi místními občany našlo několik desítek osob, převážně manželek továrníků, obchodníků a vyšších úředníků, které uprchlíky pravidelně obdávávaly šatstvem, obuví, potravinami a jinými naturáliemi nebo na jejich adresu poukazovaly peněžité dary.⁴²

³⁸ J. CHMELÍKOVÁ, *Osudy*, s. 62.

³⁹ Samostatné směry, 18. 7. 1915; SOkA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1 291, Uprchlíci.

⁴⁰ SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 92, sign. 13/1, Polští uprchlíci 1914–1918.

⁴¹ Chrudimský kraj, 19. 12. 1914.

⁴² SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 89, sign. 13/1, Polští uprchlíci 1914–1918.

Mezi židovskými uprchlíky byly i problematické osoby, které nedodržovaly nařízení úřadů, dopouštěly se krádeží, výtržností, provozovaly lichvu a černý obchod nebo svou morálkou pohoršovaly místní obyvatele.

„Ku četrným stížnostem jednajícím o koupání se haličských uprchlíků v řece Otavě, dovoluji si k cíli zamezení všelijakého nedorozumění pro tyto uprchlíky stanovit ku koupání místo po druhé straně řeky Otavy na tak zvaném obecním pís-kovišti, pod městskou cihelnou. Zároveň dovoluji si tímto žádati, by bylo tímto uprchlíkům sděleno, že musí se koupati buď v plavkách, nebo ve spodním prádle, a nikoliv, jak dosud se dělo, nazí – který z nich by se koupal na jiném než vykázaném místě a v nedostatečném spodním prádle, bude pokutován.“⁴³

Na jednotlivá okresní hejtmanství přicházely často stížnosti a anonymy nejen od místních obyvatel, ale i od uprchlíků navzájem či upozornění od místních obchodníků na černé obchody židovských uprchlíků, kteří hromadně nakupovali v místních obchodech zboží, po kterém byla největší poptávka nebo u kterého se dalo předpokládat, že ho v budoucnosti bude nedostatek.⁴⁴ Znesnadňovali tak obchod a zadržováním zboží vyháněli ceny do výše, což pobuřovalo nejenom místní obchodníky, ale veškeré obyvatele zdejších měst.⁴⁵ Na několika místech se haličští Židé dopustili i lichvy. Ve zjištěných případech lichvaření a černého obchodu přišli provinilci a jejich rodiny o státní uprchlickou podporu.⁴⁶ V obdobích, kdy byli uprchlíci repatriováni, přicházely od politických úřadů příkazy k prohlídkám opuštěných bytů, neboť vyšlo najevo, že si uprchlíci hromadí zboží, jež hodlají odvézt s sebou a doma ho prodat.⁴⁷ V těžké zásobovací situaci udělil Úřad pro výživu obyvatelstva povolení přidělu masa a masných pokrmů židovským věřícím ke svátku Pesach. V letech 1917 a 1918 se organizoval mimo jiné prodej macesů o židovských pesachových svátcích pro židovské obyvatelstvo, tedy včetně židovských uprchlíků.⁴⁸

Vzhledem k všeobecně vládnoucímu nedostatku vzbudily zvláštní přiděly mouky Židům u křesťanského obyvatelstva nevoli. Hospodářská a sociální krize, doprovázená vojenskými neúspěchy, byla vhodným prostředím pro šíření předsudků a vzrůst agresivity vůči židovským uprchlíkům. Nenávist zde fungovala jako destabilizační faktor a uprchlíci byli označováni za příčinu všech problémů. Demagogické projevy byly dílem především propagandy populistických spolků a organizací, využívaly stereotypní postupy jako přehánění, zkreslování a zevšeobecňování. Antisemitská propaganda argumentovala osudy jednotlivců, které potom demonstrativně přenášela na uprchlíky jako celek. Židé byli líčeni jako kriminální živly

⁴³ SOKA Klatovy, AM Horažďovice, inv. č. 248, Židovští uprchlíci.

⁴⁴ Neodvislé listy, 30. 1. 1915; SOKA Chrudim, AM Skuteč, č. př. 70/01, Kronika města Skuteč.

⁴⁵ SOKA Chrudim, AM Heřmanův Městec, inv. č. 1291, Uprchlíci; SOKA Pardubice, AM Přelouč, inv. č. 718, Chronik oder Memorabilienbuch für die K. Kameralstadt Prelaucz.

⁴⁶ SOKA Jičín, AM Jičín, inv. č. 785, kn. č. 256, Kronika města Jičína 1918–1924.

⁴⁷ Židé skupovali tabák, sirky, sůl atd. SOKA Trutnov, AM Dvůr Králové n. L., inv. č. 1, kn. č. 1, Pamětní kniha města Dvůr Králové nad Labem.

⁴⁸ AŽMP, ŽNO Heřmanův Městec, inv. č. 28 840.

a jejich nevděčnost v porovnání s poskytnutým pohostinstvím jako příznačná. Typickým příkladem je již výše zmíněné skupování potravin a tím způsobené zvyšování cen a jejich nedostatek vůbec. Projevy antisemitismu se objevovaly neustále, na veřejnosti především mezi školní mládeží.⁴⁹

*„V poslední době si často stěžují v Klatovech internovaní uprchlíci z Haliče, že jsou během chůze od uprchlických baráků do města a obráceně od občanů Klatov, školních dětí a gymnasiů uráženi a byli od nich napadáni sněhovými koulemi a kameny.“*⁵⁰

Vzájemné neshody, nepřátelství a zášť mezi jednotlivými uprchlíky a jejich rodinami se řešily nejprve domluvou starosty místa bydliště uprchlíků nebo prostřednictvím pomocného komitétu. Pokud ani tato ústní domluva nepomohla, bylo oběma znesvářeným stranám jako poslední napomenutí pohroženo posláním jejich rodin do příslušného uprchlického tábora.⁵¹ Výtržnosti vyvolávaly i děti uprchlíků. Pokud se do hádek zapojili i rodiče, byla situace poněkud komplikovanější a docházelo k soudním sporům. Mnohokrát si uprchlíci bez příčin stěžovali na závadnost bytů, ačkoliv při prohlídkách byla zjištěna bezdůvodnost takových stížností. Byli také napomínáni za nemístné a obtěžující žebráni na nevhodných místech.⁵²

Vzájemné vztahy mezi uprchlíky a usedlými obyvateli, tedy i místními asimilovanými Židy, se lišily v jednotlivých oblastech Čech a byly během války proměnlivé. Židovští uprchlíci přicházeli z jazykově, kulturně a nábožensky jiného prostředí. Na jedné straně stáli západní, vzdělaní a asimilovaní Židé, a na straně druhé jejich východní ortodoxní souvěrci, často bez základního vzdělání. Místní Židé se obávali nárůstu antisemitismu, který uprchlíci vyvolávali. Byli ale také fascinováni ortodoxií svých souvěrců, nezdolností jejich víry i v těch nejhorších životních podmínkách.

Můžeme říci, že se židovští uprchlíci v západní části monarchie snažili pomocí státní a dobročinné péče přizpůsobit a žít podle možností normálním životem. Během pobytu v Čechách se významně zvýšila jak porodnost, tak sňatečnost této komunity. Rituální sňatky židovských uprchlíků uzavřené v domovině nebyly několik židovskými náboženskými obcemi v Čechách uznávány, děti takto oddaných uprchlíků byly označovány za nemanželské, a proto uprchlíci uzavírali sňatky znovu. Výše úmrtnosti se odvíjela od počtu uprchlíků v daných oblastech. Příčinou úmrtí byly běžné smrtelné choroby či úrazy, jen v několika desítkách případů byla jako příčina smrti shledána infekční choroba, hlavně střevní tyfus.

⁴⁹ SOKA Svitavy, AM Svitavy, inv. č. 2 336, kart. 487, Vojenské záležitosti, péče o uprchlíky 1915–1917; SOKA Svitavy, AM Jevíčko III, inv. č. 304, kart. 6/11, Obecní vyhlášky (Vystěhovalci z Haliče); Neodvislé listy, 1. 5. 1915.

⁵⁰ SOKA Klatovy, OÚ Klatovy, Pres. spisy, inv. č. 493, kart. 18, Děti a studenti kamenující uprchlíky.

⁵¹ Pro židovské uprchlíky z Haliče a Bukoviny to byl barákový tábor v Německém Brodě.

⁵² AŽMP, ŽNO Hradec Králové, inv. č. 75 724, Protokol pomocného výboru.

Repatriace

Podle toho, jak se během války vyvíjela situace na východní frontě, byli židovští uprchlíci nuceni centrálními úřady k repatriaci nebo odcházeli dobrovolně do svých domovů v Haliči a Bukovině. Na jejich místa ale přicházeli z táborů v Čechách a na Moravě noví uprchlíci. O první možné repatriaci uprchlíků se hovořilo již v říjnu 1914 po menších úspěších rakousko-uherské armády, které ale přerušila postupující ruská armáda. V létě 1915 se spojilo ministerstvo vnitra s vojenskými a železničními úřady a vypracovalo plány systematické repatriace.⁵³ Repatriace uprchlíků byla opět hrazena ze státních prostředků, uprchlíkům byla vydávána tzv. doporučení k volné jízdě po státních železnicích. Pokud byl počet vracejících se uprchlíků ze stejného okresu do určitého okresu v Haliči nebo Bukovině dost velký, byl sestaven společný vlakový transport, do jehož čela byl z uprchlíků zvolen vedoucí, tzv. transportführer.⁵⁴ Před odjezdem zpět do domoviny se některé komitety snažily své uprchlíky zabezpečit na cestu. Vybavily je oblečením, prádlem a obuví, někde dostávali na cestu chléb, rodiny s malými dětmi dokonce kondenzované mléko. Pro zavazadla uprchlíků byly k vlaku připojeny nákladní vagony, u jejichž nakládání asistovala policie.⁵⁵ Během cesty do domoviny zastavovaly vlaky s uprchlíky v předem určených železničních stanicích, kde pro ně byla přichystána strava. Dalšími zastávkami byly kvůli přenocování per-lustrační stanice a uprchlické tábory. Čím více se uprchlíci blížili k domovině, tím byly možnosti ubytování a stravování horší. Po příjezdu do domovského okresu byli uprchlíci tamními politickými úřady zaevidováni a ještě po dobu čtyř týdnů dostávali nemajetní státní podporu.⁵⁶

Židovští uprchlíci v Československu

Dne 28. října 1918 byla vyhlášena Československá republika. Většina území Haliče připadla obnovenému polskému státu a Bukovina se stala součástí Rumunska.⁵⁷ Na pomoc československým židovským občanům vznikl Pomocný komitét pro Židy ve státě Československém, který pomáhal také válečným židovským uprchlíkům. Záležitosti uprchlíků z Bukoviny měly být řešeny za pomoci rumunského vyslanectví.⁵⁸ Na začátku listopadu 1918 byla vzhledem ke změně poměrů omezena dosavadní péče o uprchlíky na pouhé vyplácení podpory a bezplatnou dopravu zpět do vlasti. Další opatřování jakýchkoliv potřeb pro uprchlíky ze státních prostředků, jako šatstvo, obuv, bezplatná lékařská pomoc

⁵³ W. MENTZEL, *Kriegsflüchtlinge*, s. 387.

⁵⁴ AŽMP, ŽNO Hradec Králové, inv. č. 75 274, Protokol pomocného výboru.

⁵⁵ SOkA Svitavy, AM Svitavy, inv. č. 2 336, kart. 487, Vojenské záležitosti, péče o uprchlíky.

⁵⁶ SOkA Náchod, OÚ Náchod, kart. 91 a 92, sign. 13/I, Polští uprchlíci.

⁵⁷ Kurt W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, Praha 2000, s. 256.

⁵⁸ AŽMP, ŽNO Heřmanův Městec, inv. č. 28 879.

a poskytování léků, nemocniční ošetření i náboženská péče, nebylo povoleno. V polovině listopadu 1918 bylo uprchlíkům oznámeno, že všechny osoby, které měly před vypuknutím války domov v Polsku, Haliči nebo Bukovině a doposud setrvávají na území československého státu, budou v nejbližší době dopraveny za hranice republiky.⁵⁹

V listopadu roku 1919 vydaly jednotlivé okresní politické správy vyhlášku vztahující se k repatriaci válečných uprchlíků z Haliče a Bukoviny, ve které stálo:

„Republika československá ochotně poskytovala pohostinství válečným uprchlíkům, kteří hrůzami války vyštváni ze svých domovin našli útul na jejím území a neodepřela jim útulku toho ani v dobách, kdy po ukončení války byl jim návrat do jich domoviny pro panující tam neurovnané poměry ztížen. Nyní však již v Republice polské, tak v Bukovině nastaly poměry zcela normální a nestojí tudíž návratu uprchlíků v cestě žádné překážky. Z toho důvodu byla zdejší okresní politická správa zmocněna, aby provedla repatriaci válečných uprchlíků z Bukoviny, Haliče a Polska, ubytovaných ve zdejším správním okrese.“⁶⁰

Poslední židovští uprchlíci, kterým bylo prodlouženo povolení pobytu především ze zdravotních důvodů, odešli z Československa v průběhu roku 1922. Situace v Haliči a Bukovině pro ně ale nebyla příznivá. V průběhu podzimu a zimy 1918/1919 probíhaly v Polsku a na Ukrajině židovské pogromy. Od prosince roku 1918 byly vyslány do Polska vyšetřovací mezinárodní delegace, jejichž členy byli i zástupci židovských organizací z Ameriky, Švýcarska a Velké Británie, které měly udělat vše pro to, aby došlo k ukončení pogromů.⁶¹ Ty přesto pokračovaly až do polsko-sovětské války v letech 1920/21. Také bukovinská početná židovská menšina, významná svým hospodářským vlivem, byla pronásledována antisemity, přestože se rumunská vláda v prosinci 1919 zavázala zvláštní smlouvou, podepsanou dohodovými spojenci, k ochraně národnostních menšin.⁶²

⁵⁹ SOkA Jičín, AM Nová Paka, inv. č. 1 510, sign. XI/1-9, Přeprava válečných zajatců a uprchlíků do vlasti 1919–1920; SOkA Jičín, AM Jičín, inv. č. 1 918, sign. 461/14, Uprchlíci z Haliče 1918–1920.

⁶⁰ Na základě zákona ze dne 27. července 1871 čís. 88 z. u.; SOkA Jičín, AM Nová Paka, inv. č. 1 510, sign. XI/1-9, Přeprava válečných zajatců a uprchlíků do vlasti 1919–1920.

⁶¹ J. CHMELÍKOVÁ, *Osudy*, s. 64; Olexandr BOJKO, *Nejnovější dějiny Ukrajiny*, Brno 1997, s. 44.

⁶² K. W. TREPTOW, *Dějiny Rumunska*, s. 269.

Summary:

Funding Jewish refugees during the First World War in Bohemia

The First World War struck the north-eastern part of the Austro-Hungarian monarchy, Halič and Bukovina, where the great majority of the population consisted of Jews. The battles on the eastern front at the beginning of the war forced the largest wave of refugees inwards into the Austro-Hungarian monarchy in two directions, along the main railway lines running southwest through Hungary to Vienna and northwest via Přemyšl and Kraków into Moravia, Bohemia, and Austria. After the asylum camps in Moravia had filled up by the beginning of November 1914, the new influx of refugees left for Bohemia, where their stay was funded by the Habsburg monarchy through its political offices. In Bohemia the Jewish refugees were placed in all the political districts that existed at that time, in large cities as well as in small villages. The state provided the refugees with maintenance support, which was increased several times during the First World War. Jewish trusts and charitable associations also provided a great deal of assistance. The refugees were housed in all kinds of vacant premises and rooms imaginable. This accommodation often did not even have basic hygiene facilities. To prevent the spread of infectious diseases, the refugees were vaccinated, given medical checkups and inspected to ensure they were clean. The refugee children went to the local schools or special schools were set up for them. Everyone, not just the Jewish refugees, was exhorted to work by threats that their state benefits would be stopped. They worked in factories, helped out on farms and in households, or made a living by doing craftwork. Some refugees were drafted into the army if they were the right age.

Relations between the refugees and the resident population, including the local assimilated Jews, varied from place to place in Bohemia and changed often during the war. The Jewish refugees were constantly being forced by the central authorities to repatriate or to voluntarily return to their homes in Halič and Bukovina. New refugees came to replace them, however, released from refugee camps in Bohemia and Moravia. These waves of emigrants and immigrants meant that the number of refugees in the different towns and villages was continually changing, so it is not possible to say exactly how many refugees there were in a particular area. On October 28th 1918 the Republic of Czechoslovakia was established. All refugees, regardless of nationality or creed, had to be repatriated back to their homeland by the end of 1919. The Jewish refugees from Halič and Bukovina had both a positive and negative influence on the life of the people of Bohemia, and thus played a significant role in the history of Bohemia during the First World War and for several years after it.

translated by Skřivánek s.r.o.